

16. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. [Навч. посібник]. - К.: Центр громадської експертизи, Проект "Місцевий економічний розвиток міст України", 2013. - 176 с.

In the article the modern views on application of the project and strategic approaches to territorial development are investigated.

Analysis of new approaches to the preparation and selection of projects of the areas strategic development that need funding from the State Fund for Regional Development.

Key words: project of development, the areas strategic development, funding, State Fund for Regional Development

УДК 336.77.067.22

Криховецька З. М.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ВПЛИВУ КРЕДИТУВАННЯ НА ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

У науковій статті запропоновано комплекс заходів з вирішення існуючих проблем ефективного впливу кредитування на розвиток інвестиційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, кредит, ресурси банківської системи, процентні ставки, регіональні банківські системи.

Вступ. Зростання інвестиційної діяльності пов'язане здебільшого з пошуком джерел її забезпечення. Важливим джерелом може стати інвестиційний кредит. Адже кредитна система, реалізуючи трансформаційну функцію, здатна на практиці перерозподіляти кошти в напрямі ефективного їх використання, перетворюючи залучені грошові ресурси суб'єктів ринку у функціонуючі капітали. Однією з об'єктивно необхідних передумов активізації інвестиційної діяльності є забезпечення ефективного функціонування кредитного механізму як складової ланки господарського механізму, який охоплює комплекс методів, форм і важелів впливу на ефективне використання економічних законів для соціально-економічного розвитку суспільства.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Складові даної проблематики висвітлені в працях українських учених як А. Вожжов, І. Гуцал, О. Дзюблюк, С. Ішук, М. В. Савченко, В. Федоренко, С. Осташ, В. Герасименко, А. Сомик, М. Крупка, Б. Луців, А. Пересада, Б. Пшик, М. Перзеке, М. Савлук, А. Шаперенков та інші. та ін. У них частково досліджуються проблеми та окремі шляхи забезпечення впливу кредиту

на процеси інвестування вітчизняної економіки. Втім досить широке коло питань має дискусійний характер та вимагає продовження наукового пошуку та подальших розробок.

Мета роботи - виявити проблеми, що негативно впливають на кредитування інвестиційної діяльності в Україні, та обґрунтувати заходи по забезпеченню їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Проведений нами аналіз стану банківського кредитування інвестиційної діяльності в Україні за період 2008-2014 років дав змогу виявити зовнішні та внутрішньобанківські причини, що негативно впливають на кредитування інвестиційної діяльності, та вказати шляхи їх вирішення. Серед зовнішніх виділимо такі:

1. Нестабільна політична ситуація в державі, високий рівень інфляції, знецінення гривні, що стимулює банки використовувати свої активи переважно в короткотермінових операціях. Інфляційні процеси скорочують реальні грошові доходи населення, обмежуючи можливість здійснення громадянами довгострокових заощаджень у банках. Це послаблює фінансовий потенціал банківської системи, що, у кінцевому підсумку, робить банківський кредит недоступним для більшості суб'єктів господарювання. Крім того, інфляція суттєво ускладнює процес нарощення банківською системою України власного капіталу, що є потенційною загрозою втрати нею стабільності. З огляду на вищезгадані проблеми, з метою підвищення дієвості кредитного механізму в інвестиційній сфері необхідно здійснити реалізацію таких заходів, як проведення урядом і НБУ узгодженої грошово-кредитної та валют

ної політик, контроль інфляційних процесів, збалансування державних фінансів, зменшення дефіциту платіжного балансу.

2. Недовіра до банківської системи з боку юридичних та фізичних осіб, викликана загальною економічною ситуацією в країні, зокрема кризою 2008-2009 рр., двома мораторіями з боку Національного банку на дострокове повернення банківських вкладів. Оскільки основним джерелом грошових коштів, які надаються в позику, є грошові ресурси клієнтів банку, то постійна зміна валютних курсів, умов зберігання та видачі депозитів, обмеження на видачу коштів, часті випадки введення тимчасової адміністрації та банкрутства банків призводить до відтоку грошових коштів вітчизняних банків і посилює недовіру до банківської системи. Вирішення цієї проблеми пов'язане з удосконаленням системи гарантування вкладів населення.

3. Недосконалість нормативно-правового забезпечення кредитування інвестиційного розвитку в Україні, яка характеризується відсутністю єдиних методологічних підходів, що враховували б реально існуючі економічні і соціальні умови. Здебільшого законодавчі акти визначають загальні, найбільш принципові положення. При цьому основними заходами можуть бути: створення законодавчої основи щодо залучення довгострокових коштів домогосподарств у фінансово-кредитні інститути та їх спрямування на потреби інвестиційного розвитку, законодавче обґрунтування методичних засад проведення державних експертиз інвестиційних проектів під довгострокові кредити з урахуванням економічної ситуації в Україні [13]; перегляд існуючої системи резервування коштів комерційних банків у напрямі зниження норми резервування до банків, які

здійснюють довгострокове інвестиційне кредитування, з метою розширення їхніх кредитних можливостей; визначення правових аспектів багатогранної участі комерційних банків у різноманітних об'єднаннях і формах інвестування з відповідними системами регулювання такої участі в залежності від характеру здійснюваних ними активно-пасивних операцій. Крім того, правова частина регулювання взаємовідносин у кредитному процесі з клієнтом не передбачає надійного захисту інтересів банку. У можливій конфліктній ситуації банки не відчують себе добре захищеними, адже необхідність організувати реалізацію заставленого майна та проводити розрахунки за першочерговими зобов'язаннями позичальника підвищують вірогідність отримання збитків унаслідок кредитування.

4. Фінансове становище більшості підприємств є незадовільним, нестабільним, що зумовлює для банків великі ризики кредитування. За даними Державної служби статистики України, 34,1% вітчизняних підприємств мають збитки (табл. 1).

Економічне середовище в Україні є несприятливим для здійснення суб'єктами господарювання своєї виробничо-господарської діяльності. Лише небагато з них виробляють продукцію, на яку існує стабільний попит і яка вчасно оплачується. Це призводить до підвищення ризику при кредитуванні реального сектора, обмежує участь банківського сектора у кредитуванні економіки. Негаразди виробників позначаються на роботі банків, у яких збільшується обсяг несвоєчасно повернутої заборгованості, скорочуються залишки на рахунках клієнтів, що заважає розширенню масштабів їх діяльності, а звідси - і зміцненню їх конкурентних позицій [3].

Таблиця 1

Збитковість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні та малі підприємства у 2013 році

	Підприємства, які одержали збиток у % до загальної кількості підприємств
Усього	34,1
по великих підприємствах	31,4
по середніх підприємствах	35,0
по малих підприємствах	34,0

Джерело: Рентабельність операційної діяльності підприємств / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.

5. Високий рівень ризику довгострокових інвестиційних проєктів, що відображає нерозвиненість системи страхування різноманітних ризиків, ринку синдикуваного кредитування, системи управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності.

Тому необхідне використання синдикуваного кредитування, яке набуває поширення в розвинутих країнах, коли кредити одному позичальнику надає не один банк, а декілька кредиторів (синдикат кредиторів), зазвичай, у межах однієї кредитної угоди з розподілом часток кредитних ресурсів між учасниками синдикату, внаслідок чого сума кредиту та ризики розподіляються між банками-учасниками. Таке кредитування застосовується в разі, якщо позичальник потребує великої суми кредиту, а один банк не може забезпечити його потреби необхідним обсягом ресурсів або для одного банку небажана така концентрація ризику кредитного портфеля. При організації синдикуваного кредитування позичальник буде відносини з одним банком-організатором кредиту, яким, зазвичай, визначається один із найбільших кредиторів. Вітчизняним банкам варто скористатися міжнародною практикою та створити такі об'єднання з метою фінансування вітчизняними підприємствами інвестиційних проєктів, як, наприклад, австралійський банк Partnership Pacific створено за участю Bank of America (США), Bank of New South Wells (Австралія) і Bank of Tokyo (Японія) з метою фінансування гірничорудної промисловості в Австралії та на островах Тихого океану. З метою обслуговування великих міжнародних проєктів створено European-Brazilian Bank за участю Bank of America (США), Banco do Brazil (Бразилія), Deutsche Bank (Німеччина) і Dai-Ichi Kangyo Bank (Японія) [4, с. 28].

Розвиток системи страхування і перестраховування ризиків вкладень у реальний сектор дозволить перерозподілити ризики банків та в кінцевому рахунку знизити вартість кредитів. Одним із факторів, який стримує розвиток співпраці банків та страхових компаній за страхуванням кредитів є порівняно незначна капіталізація страховиків. У випадку передачі комерційними банками всієї суми кредитного ризику страховим компаніям, вони будуть не в змозі виконати взяті зобов'язання - прострочена заборгованість за кредитами перевищує загальний розмір страхових резервів страхо

вика приблизно в 7 разів. Крім того, страхові компанії встановлюють досить високі страхові тарифи за видами страхування кредитних ризиків, які не завжди є виправданими [2].

Крім того, з метою зменшення ризиків довгострокового кредитування необхідне запровадження комплексної системи управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності, що дозволить приймати банкам виважені рішення щодо надання інвестиційних кредитів та своєчасно виявляти фінансові ризики.

6. Вагомою перешкодою активізації участі банків у фінансуванні інвестиційної діяльності є відсутність ефективного державно-банківського партнерства у сфері інвестицій. Діяльність у цій сфері є найбільш ризиковою і проблемною для банків, а тому, враховуючи високу суспільну потребу в розбудові саме інвестиційного середовища, вона потребує втручання держави в режимі партнерської участі [13]. Це партнерство передбачає участь не двох, а трьох і більше партнерів, зокрема: держави, яка делегує свої повноваження державній кредитній установі банківського чи небанківського типу; комерційного банку, який виконує функції фінансового посередництва; суб'єктів господарювання та домогосподарств, що одночасно є постачальниками та споживачами банківських ресурсів. Напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання розвитку державно-банківського партнерства такі: забезпечення прозорості проєктів державно-банківського партнерства, максимальний захист прав та інтересів учасників державно-банківського партнерства, регулювання системи відбору учасників державно-банківського партнерства, створення органів контролю за проєктами державно-приватного партнерства.

Важливим інструментом стимулювання розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інвестиційної діяльності може стати створення системи надання державних гарантій. Світовий досвід підтверджує, що надання державних поручительств через систему гарантійних фондів дає змогу поділити ризики кредитування між банками і державою [14]. Зважаючи на високу ризикованість довгострокового кредитування, вважаємо за необхідне запровадити систему державного страхування ризиків, які пов'язані з діяльністю банків на інвестиційному ринку, та надавати державні гарантії банкам, що беруть участь у фінансуванні проєктів, які входять у систему держав

них пріоритетів, і виконувати їх, заохочуючи банки до інвестиційного кредитування. Така необхідність підтверджена досвідом багатьох європейських країн, де створено державні спеціалізовані фонди, які забезпечують фінансову підтримку при отриманні кредитів за деякими програмами шляхом надання гарантій, часткової компенсації отриманих кредитів у вигляді субвенцій чи часткового відшкодування кредитних ставок [10].

Сучасна роль держави в розвитку інвестиційної діяльності полягає в цілеспрямованих діях зі створення сприятливого середовища та в підтримці банків, запровадженні стимулів для їх інвестиційної діяльності. З метою мобілізації і спрямування українських фінансових ресурсів на інвестиційні потреби суб'єктів господарювання необхідно створити механізм стимулювання довгострокового кредитування банків через цільове рефінансування під інвестиційні проекти; при цьому забезпечити його ефективність шляхом удосконалення законодавчої та нормативної бази щодо організації та практичної реалізації контролю за цільовим використанням кредитів, які видаються НБУ банкам, що сприятиме активізації інвестиційного кредитування. В процесі їхньої взаємодії уповноважений комерційний банк мав би проводити попередній аналіз проекту, погоджувати його з Національним банком і за умови позитивного рішення регулятора отримувати від останнього (на умовах терміновості, платності, зворотності) потрібний обсяг ресурсів для подальшого кредитування позичальника. Запропонований порядок інвестиційного кредитування дозволить використовувати досвід роботи комерційних банків із відповідними позичальниками, здійснювати оперативний контроль з боку уповноважених банків за реалізацією кредитних проектів та ефективно трансформувати накопичені державою фінансові ресурси в інвестиції реального сектора економіки [11].

Ще одним стимулом з боку держави для активізації інвестиційної діяльності банків стане запровадження механізму повної або часткової бюджетної компенсації відсотків, які сплачуються підприємствами за інвестиційними кредитами, розробка механізму сплати податків за інвестиційними кредитами тільки після реалізації відповідних проектів. Запровадження на державному рівні стимулювання для банків, які активно кредитують інвестиційні проекти

шляхом розробки й прийняття закону "Про стимулювання національних інвесторів", який передбачав би надання статусу національних інвесторів банкам, що вкладають протягом тривалого часу в економіку більш як 5% кредитів усіх банків; зниження податку на прибуток кредитних установ, які здійснюють інвестиційне кредитування. Якщо банкові нададуть пільги з оподаткування саме інвестиційних операцій, які спрямовані на підвищення економічного зростання, і прогнозований чистий прибуток по них буде не меншим від чистого прибутку по інших активних операціях, певна річ, це спричинить збільшення вартості кредитно-інвестиційного портфеля банків.

7. Недостатнє організаційне забезпечення кредитного механізму в реалізації його впливу на інвестиційний розвиток економіки. Для залучення інвестиційних ресурсів у пріоритетні галузі економіки у світовій практиці створюються спеціалізовані фінансові інституції, провідними серед яких є банки розвитку. До категорії банків розвитку відносять інвестиційні інститути, що займаються довгостроковим кредитуванням (в основному на пільгових умовах) окремих галузей і сфер господарства. Країни Центральної та Східної Європи, Росія, Казахстан та ін. мають позитивний досвід створення спеціалізованих інвестиційних банків, що може бути досить ефективним і для України. Порівняно з комерційними банками, банки розвитку спрямовують фінансові ресурси в ті сфери, які вважаються стратегічними для національної економіки, зокрема у промисловість, сільське господарство, на розвиток експорту, інфраструктури, а також малого і середнього бізнесу. Завдяки участі спеціалізованого банку на ринку довгострокових позик (рефінансування облігацій підприємств, що здійснюють реструктуризацію; надання власних прямих позик тощо) можна вирішити проблему мінімізації високих ризиків інвестиційного кредитування. На відміну від приватних банків, діяльність яких регулюється загальним банківським законодавством, банки розвитку в основному створюються відповідно до окремого спеціального закону або нормативного акта, у якому визначаються функції фінансування проектів, що мають вагомое економічне, соціальне та екологічне значення. Банки розвитку не підпадають під звичайні норми банківського регулювання й пруденційного нагляду, включаючи вимоги створення обов'язкових

резервів і виконання встановлених нормативів. До них також встановлюються спеціальні обов'язкові нормативи діяльності.

Сьогодні в Україні є доцільним створення спеціалізованого інвестиційного банку або внесення відповідних змін до стратегії діяльності діючого Українського банку реконструкції і розвитку. На сьогодні цей банк не можна віднести до категорії банків розвитку з таких основних причин: 1) на відміну від більшості зарубіжних установ цього типу, діяльність УБРР не регулюється окремим законом, а проводиться в рамках законодавства про банки і банківську діяльність; 2) УБРР не має чіткої спеціалізації, а позиціонує себе як універсальна банківська установа; 3) він не має регіональних філій і відділень, тоді як абсолютна більшість зарубіжних БР мають розгалужену мережу своїх представництв усередині країни та за кордоном; 4) капітал банку є надто мізерним, щоб справити відчутний вплив на економіку. Тому в Україні вкрай необхідно створити принципово нові інвестиційно-банківські інститути, які за своєю формою власності не будуть державними, проте можуть отримувати державне фінансування на початковому етапі свого функціонування. Саме держава повинна взяти на себе ініціативу з узгодження грошово-кредитної політики і стимулювання створення інвестиційно-банківських інститутів, що підтверджується досвідом багатьох розвинутих країн [9].

Крім того, у традиційному банку розширення інвестиційного блоку забезпечується за рахунок створення в його структурі підрозділів з інвестиційного кредитування або через консолідацію фінансових установ у рамках фінансової групи. Значний синергетичний ефект дають, наприклад, стратегічні альянси, де консолідація банків та інвестиційних компаній забезпечує розширення присутності на міжнародних і національних ринках, збільшення капіталу та клієнтської бази, зростання доходів через об'єднання пакетів банківських та інвестиційних продуктів і послуг, підвищення їх якості тощо.

Серед внутрішньобанківських факторів, що знижують дієвість кредитного механізму в інвестиційній сфері, виділимо такі:

1. Відсутність достатньої за якісними і кількісними характеристиками ресурсної бази кредитної установи, яка є вирішальним елементом для планування стратегічних напрям

ків кредитної діяльності, оскільки саме від обсягу залучених у пасиви коштів залежить сама можливість кредитної установи брати участь у позичкових операціях. Ресурсний потенціал більшості банків України недостатній для інвестиційного забезпечення великих проектів і програм. Тільки великі та стійкі банки можуть витримувати тривале вилучення значної частини своїх коштів на виробниче інвестування. Відсутність великих банків перешкоджає перетоку капіталу в інвестиційну сферу, скорочуючи джерела поповнення регіонів фінансовими ресурсами. Довгострокове кредитування значною мірою стримується тим, що власні кошти банків порівняно невеликі, залучені ж мають переважно короткостроковий характер. Рівні розвитку банківської системи України в цілому за міжнародними стандартами є дуже низькими. Вони значно поступаються зарубіжним за розміром капіталу, активів, масштабами застосування сучасних банківських технологій і т.д. Капітал має бути достатнім, щоб позичальники мали впевненість у тому, що банк спроможний задовольнити їхні потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживає спад; звідси банки черпають кошти на організаційне зростання, надання нових послуг, виконання нових програм. Обмежена капітальна база банків зумовлює низький інвестиційний потенціал банківських установ. Незважаючи на те, що сукупний власний капітал вітчизняної банківської системи поступово зростає (табл.2), рівень капіталізації банківської системи все ще залишається невеликим (у 2014 р. банківський капітал становив усього близько 12,8 % від ВВП). Про це свідчить і відносно малий обсяг активів наших банків. На 1.01.2014 р. сукупна сума активів усіх банків України становила близько 1278 млрд. грн., тоді як у Німеччині один, щоправда, найбільший банк (Дойчебанк) вже у 2005 мав активи, які перевищили 800 млрд. доларів.

Слабка капіталізація вітчизняних банків пов'язана також із проблемою низької концентрації капіталу, що виявляється в порівняно значній кількості банківських установ і невеликій щодо цієї кількості капітальній базі, яка на них припадає; капітал зосереджено в групі найбільших банків (табл. 3). На відміну від цього на світових ринках спостерігається його концентрація.

У сучасних умовах України, на нашу думку, саме реорганізація шляхом злиття чи приєднан-

Таблиця 2

Капітал банківської системи України

млн.грн

Період	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Капітал банків	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599
Активи банків	599 396	926 086	880 302	942 088	1054 280	1 127 192	1 278 095
ВВП у фактичних цінах	751106	990819	947042	1 120 585	1 349 178	1 459 096	1 505 485

Джерело: дані НБУ і Державної служби статистики України

Таблиця 3

Структура капіталу комерційних банків України станом на 01.01.2014 р.

Групи банків	Найбільші	Великі	Середні	Малі
Власний капітал, млн. грн.	112 503	42 286	12 974	10 828

Джерело: Офіційний сайт НБУ - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

ня банків (економічне та правове об'єднання двох чи кількох кредитних установ) є найефективнішим методом підвищення обсягів банківського капіталу. Концентрацію банківського капіталу доцільно забезпечувати шляхом злиття банків із високоякісними активами, а також приєднанням малоприбуткових банків, які мають вигідне територіальне розташування, до фінансово стабільних. Об'єднання навіть невеликих банків із якісними активами дасть змогу значно збільшити розмір активів та депозитів, що призведе до підвищення ринкової вартості акцій новоствореного банку.

Крім того, намагання спрямувати ресурси банківської системи на участь в інвестиціях стикається з проблемою розривів у грошових потоках, тобто невідповідності між строками повернення активів і пасивів. Це пов'язано з тим, що в структурі зобов'язань банків переважають кошти на вимогу та короткострокові зобов'язання. Клієнти банків, в основному, роблять внески на короткострокові депозити, плануючи мати в розпорядженні кошти для проведення поточних платежів, при цьому вони ніяк не розраховують брати на себе високий інвестиційний ризик і мають слабку довіру до банків. Якщо за рахунок короткострокових внесків банк прийме рішення провести довгострокове кредитування, то

фактично він підвищує ризик ліквідності і в будь-який час може опинитися в ситуації нестачі коштів для виконання своїх короткотермінових зобов'язань. Банки для утримання довгострокових кредитів мають постійно рефінансовувати свої фінансові зобов'язання, а коли таке рефінансування стає неможливим через кризу ліквідності на фінансовому ринку чи паніку вкладників, виникає загроза банкрутства банків, що було засвідчено подіями кризи 2008-2009 років.

З метою підтримання ліквідності банківські установи здійснюють управління активами та пасивами шляхом чіткого збалансування складу та структури активів зі складом і структурою пасивів. Чим більшою є частка вкладів до запитання і короткострокових у залучених ресурсах банків, тим більше вони формують активи в безпосередньо ліквідній формі, що забезпечує поточні розрахунки. Що стосується інвестиційного портфеля, то він визначається часткою довгострокових депозитів.

Аналізуючи структуру депозитів резидентів, залучених банками в Україні ми бачимо, що станом на кінець 2013 року частка коштів клієнтів терміном більше 1 року становить лише 41,2%, зокрема більше 2 років, які можуть вкладатись у довготривалі інвестиції, - 4 %, короткострокових - 28,2 %, на вимогу -

30,6% (табл. 4). Така структура диктує банкам шляхом придбання на певних умовах тих або необхідність орієнтуватися на кредитування інших кредитів комерційних банків спеціалі- потреб короткотермінового характеру. зованими кредитними установами.

Таблиця 4

Депозити резидентів, залучені банками в Україні у розрізі строків погашення

Період	Усього	У тому числі за строками			
		на вимогу	короткострокові (до 1 року)	довгострокові	
				від 1 до 2 років	більше 2 років
Залишки коштів на кінець періоду, млн.грн.					
2008	359 740	107 589	92 912	122 344	36 897
2009	334 953	119 793	135 357	60 425	19 378
2010	416 650	152 477	133 499	106 718	23 956
2011	491 756	174 959	153 983	132 907	29 907
2012	572 342	185 314	187 948	163 861	35 219
2013	669 974	205 565	188 831	249 362	26 216
% до загального обсягу					
2008	100	30	25,8	34	10,2
2009	100	35,8	40,4	18	5,8
2010	100	36,5	32	25,5	6
2011	100	36	31	27	6
2012	100	32,4	32,8	28,6	6,2
2013	100	30,6	28,2	37,2	4

Розраховано автором за даними: Офіційний сайт НБУ - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=12063884.

Значна частка довгострокових депозитів (44,2%) спостерігалась у 2008 році, проте у 2009 році під впливом фінансової кризи вона різко знизилася до 23,8 %, після того в наступні роки почала поступово зростати.

Тому банкам необхідно формувати кількісно і якісно збалансовані ресурси, які дозволять забезпечити кредитно-інвестиційну діяльність. Вирішення проблем ресурсної бази лежить у площині нарощування довгострокових залучених коштів через підвищення довіри до банківської системи. З метою збільшення кредитного потенціалу комерційних банків і відповідного збільшення кредитних вкладень у реальний сектор економіки необхідно також ужити заходів щодо збільшення рефінансування комерційних банків з боку Національного банку; розширення рефінансування банків

2. Відсутність інформації та системи відбору найбільш перспективних об'єктів інвестиційного фінансування, відсутність адекватних методик оцінки банківських ризиків у фінансуванні інвестиційної діяльності, відсутність у банків досвіду інвестування.

Довгострокові кредити, зокрема іпотечні, для банків не є цілком ефективними, оскільки вони потребують достатньо великих ресурсів на довгий строк за значного ризику. Слід зазначити, що високий ступінь ризику довгострокових інвестиційних проектів та відсутність адекватних методик оцінки ризиків банківської діяльності у сфері грошового забезпечення інвестиційного бізнесу є проблемою не лише вітчизняних банків, а й більшості банківських систем світу. Тому банкам слід вживати заходи щодо зниження ризиків інвестування за

рахунок створення системи управління інвестиційною діяльністю, яка базується на пошуку привабливих і прибуткових інвестиційних проектів [7].

3. Намагання банків максимізувати прибуток високими процентними ставками. Якщо подивитися на динаміку відсоткових ставок за кредитами реальному сектору вітчизняної економіки, то можна побачити, що середні відсоткові ставки за кредитами для суб'єктів господарювання знизилися з дуже високих у період кризи (22,3 % річних у 2009 році) до просто високих (13,5 % у 2013 році). Підприємство повинно забезпечити таку віддачу своїм активам, щоб одержаного прибутку вистачило принаймні для оплати відсотків за кредит. У даному випадку рентабельність повинна складати не менше рівня процентної ставки. Проте рівень ціни кредиту перевищував на більшості виробництв середню норму прибутку, яка в Україні є дуже низькою, тому вони не в стані були скористатися даним джерелом фінансування. У той час, як у країнах Європейського Союзу плата за кредит становить 1,5 %, в Україні вона в десятки разів вища.

На вартість кредитних ресурсів значною мірою впливали високі кредитні та інвестиційні ризики для банківської системи, а також висока ціна залучених банками ресурсів. Як бачи

мо з табл.5, вартість залучених ресурсів з 2010 до 2012 року знижується, з 2013 року - підвищується.

В умовах підвищення темпів інфляції банки змушені підвищувати ціну кредиту з метою одержання додаткового прибутку. Крім цього, при швидкому зростанні темпів інфляції комерційні банки, з одного боку, скорочують свій кредитний портфель, щоб надати перевагу короткостроковому кредитуванню, а з другого - спрямовують вільні кошти на валютний ринок. Тенденція до підвищення чи зниження валютного курсу суттєво впливає на ціну кредиту шляхом збільшення або зменшення пропозиції кредиту в результаті переливання капіталу між валютними та кредитними ринками. Але на стабільність валютного курсу прямо впливають такі зовнішньоекономічні фактори, як сальдо між експортом та імпортом, повернення зовнішніх боргів, тарифна політика держави. Важливим чинником, що може вплинути на ціну кредитних ресурсів, є бюджетний дефіцит. Значна питома вага позик уряду, наданих банками України, при великих обсягах державних боргових зобов'язань, які спрямовуються на фінансування дефіциту бюджету, відволікає значні суми із товарно-грошового обігу в непродуктивне використання. Таке скорочення пропозиції грошей у реальній

Таблиця 5

Процентні ставки за депозитами, залученими на рахунки нефінансових корпорацій (суб'єктів господарювання) та домогосподарств, за строками погашення (середньозважені в річному обчисленні)

Період	Усього, %		У тому числі за строками			
			від 1 до 2 років, %		більше 2 років, %	
	за депозитами домогосподарств	за депозитами суб'єктів господарювання	за депозитами домогосподарств	за депозитами суб'єктів господарювання	за депозитами домогосподарств	за депозитами суб'єктів господарювання
2008	8,7	7,5	13,1	10,7	13,3	8,1
2009	12,8	11,5	15,9	12,2	14,1	12,1
2010	11,4	7,0	14,3	10,9	14,1	13,2
2011	9,1	5,8	11,8	7,4	12,9	9,0
2012	11,9	10,5	12,5	8,6	12,4	14,3
2013	12,5	6,7	12,9	10,6	13,2	8,6

Джерело: Офіційний сайт НБУ - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

економіці зумовлює зростання вартості кредитів комерційних банків. Серед інших факторів, які впливають на пропозицію грошей, є регулювання кредитів із боку НБУ за допомогою різних інструментів як прямого (обмеження обсягів кредитів і зниження кредитних ризиків на основі економічних нормативів), так і опосередкованого впливу (регулювання рівня облікової ставки, норми обов'язкового резервування тощо). Але ці інструменти спрямовані в основному на обмеження необґрунтованих темпів зростання грошової маси, підтримку валютного курсу тощо. Отже, вирішити проблему високих процентних ставок на інвестиційні кредити можливо через підтримання стабільної монетарної політики, зниження фінансових ризиків, підвищення конкуренції серед банків та інших фінансових інституцій.

4. Одним зі стримуючих чинників для підприємства скористатися банківським кредитом є високі вимоги до забезпечення інвестиційних кредитів, вартість якого має бути щонайменше вдвічі більша за суму кредиту і збільшується в залежності від нижчого класу позичальника та інших факторів. Банки повинні страхуватись від ризику неповернення наданого кредиту, але існуючі вимоги ставлять позичальника в достатньо скрутні умови.

Не менш проблемним у кредитному забезпеченні інвестиційної діяльності в Україні є також нерівномірний розподіл банківського капіталу по території країни та незначна кількість регіональних банків, що породжує внутрішню диференціацію регіональних банківських систем, а отже, обумовлює низький рівень реалізації програм інвестиційного розвитку [1, 13].

Регіональна банківська система є складовою частиною національної банківської системи. На нашу думку, Копилюк О. І. дає досить вдале визначення регіональної банківської системи як «організованої сукупності банківських установ, що розташовані на визначеній території, постійно взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, здійснюючи ресурсне підкріплення економічних, соціально- трудових, політико-правових й інших відносин, яка є органічною складовою регіональної суспільної системи з одночасним підпорядкуванням банківській системі всієї країни» [5]. Важливою є діяльність регіональної банківської системи в контексті її впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток регіону й реалізацію територіальних програм і проєктів.

Інтеграція України в Європейське співтовариство вимагає перетворення банківської системи в ефективну систему акумуляції заощаджень і спрямування їх на розвиток економіки. Тому постає завдання зміцнення регіональних банківських систем як структурних складових банківської системи України, що формують і визначають підвищення загального рівня її ефективності, надійності та стійкості. При цьому, по-перше, важливе значення має розвиток регіональних банків, оскільки вони зацікавлені в розвитку економіки регіону, у якому здійснюють свою діяльність; вони повністю економічно від неї залежні; мають кращі зв'язки з регіональними органами влади, що дозволяє отримувати більш широкий обсяг інформації; як правило, вкладають кошти в регіоні їх залучення, на відміну від загальнодержавних банків, які розміщують ресурси в ті регіони, де інвестиційний клімат є сприятливішим, що у свою чергу призводить до «вимивання» коштів із регіонів з низькою інвестиційною привабливістю; на відміну від загальнонаціональних банків переважно працюють із наперед визначеною клієнтурою та при роботі з нею застосовують індивідуальні підходи; знають кон'юнктуру ринку даного регіону та враховують її особливості при розробці стратегії розвитку. З точки зору активізації участі регіональних банків у розвитку економіки регіонів потрібно посилювати співпрацю між ними та муніципальними органами влади, надавати можливість банкам регіону обслуговувати місцеві бюджети, що може стати стратегічним фактором розвитку, оскільки ці кошти інвестуватимуться в регіоні їх залучення [6].

По-друге, за показником залучення (вилучення) через банківську систему фінансових ресурсів у регіонах усі області (регіони) України можна умовно поділити на дві групи: 1) регіони-донори, з яких через банки вилучаються фінансові ресурси; 2) регіони-отримувачі, котрі залучають фінансові ресурси з інших регіонів [8, с.73]. До першої групи слід віднести за станом на кінець 2014 року Вінницьку, Волинську, Житомирську, Івано-Франківську, Закарпатську, Запорізьку, Львівську, Полтавську, Рівненську, Тернопільську, Сумську, Харківську, Хмельницьку, Черкаську, Чернівецьку та Чернігівську області. До другої групи належать Дніпропетровська, Донецька, Кіровоградська, Миколаївська, Луганська,

Одеська, Херсонська області, м. Київ та Київська область. Явище вилучення фінансових ресурсів із регіону є дуже небезпечним для економіки областей, оскільки в результаті виникає брак коштів, необхідних для інвестиційної діяльності, а це у свою чергу призводить до збільшення цін на ресурси та до загального колапсу інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання. Такий стан речей не сприяє ефективному розвитку та функціонуванню як вітчизняної банківської системи, так і економіки загалом [12].

Важливою має бути участь банків у реалізації пріоритетних регіональних і національних проектів країни. З огляду на це необхідно стимулювати ефективну діяльність банківських установ у всіх областях нашої держави, враховуючи специфіку їх соціально-економічного розвитку. Дане завдання необхідно поставити перед собою не тільки центральним органам, але й місцевим органам державної влади. Кожна область країни має застосовувати індивідуальний підхід, беручи до уваги особливості стану регіональної економіки та регіональної банківської системи. Специфіка функціонування банківських установ у регіонах визначає необхідність розроблення спеціальних рекомендацій стосовно покращання їх діяльності та посилення впливу на соціально-економічний розвиток відповідних територій.

Дієвим заходом у результативній взаємодії банківського сектора та економіки на регіональному рівні повинна стати розробка програми розвитку регіональної банківської системи для кожного регіону зокрема з урахуванням можливостей регіональних банків, якщо такі створені, та підрозділів інших банків країни. Це стратегія формування й ефективного функціонування банківських установ регіонів, які постійно взаємодіють між собою та із зовнішнім середовищем, здійснюють ресурсне забезпечення інвестиційних потреб розвитку економіки регіонів [6]. Така програма повинна бути розроблена на порівняно короткостроковий період (2-3 роки) і визначати пріоритетні напрями розвитку регіональної банківської системи з позицій її впливу на соціально-економічний розвиток області [12].

Основними етапами програми на найближчу перспективу мають стати:

1. Аналіз та реформування існуючої банківської нормативно-правової бази в частині виокремлення критеріальних ознак регіональ-

них банків; визначення змісту, цілей та джерел формування ресурсного потенціалу регіональних банків; внесення до Закону України «Про банки і банківську діяльність» змін стосовно умов створення місцевого, регіонального та загальнодержавного банку, зокрема вимог до порядку формування статутного капіталу й частки в ньому місцевих органів влади.

2. Визначення пріоритетних напрямів залучення та інвестування фінансових ресурсів регіону з метою максимального використання ресурсного потенціалу регіону, реалізації важливих інвестиційних проектів, задоволення різноманітних потреб розвитку певного регіону;

3. Виділення головних проблем та визначення перспективних напрямів розвитку регіональної банківської системи в контексті забезпечення їх впливу на соціально-економічний і культурний розвиток регіонів з визначенням механізмів залучення ресурсів банківських установ, окресленням можливостей розв'язання головних проблем регіону за рахунок створення як на державному, так і на регіональному рівнях сприятливих умов для розвитку банківських установ.

4. Обґрунтування механізмів реалізації програми, зокрема чіткого визначення певного набору інструментів, методів і заходів, за допомогою яких буде реалізована програма. При цьому для кожного регіону слід застосовувати індивідуальний підхід, що відповідав би конкретним умовам стану регіональної банківської системи та економіки [6,12].

Для належної розробки та реалізації цієї програми потрібно чітко виділити завдання державних, регіональних, місцевих органів влади та бізнесу для створення на місцевому рівні сприятливих умов для здійснення банківських інвестицій [12].

Оскільки регіональна банківська система є невід'ємною складовою економічної системи регіону, то з метою ефективного формування та реалізації програми необхідно посилити співпрацю банківських установ з органами місцевої влади та підприємництвом шляхом регулярного проведення спільних конференцій, семінарів, круглих столів та інших заходів.

Крім того, необхідна активізація співпраці місцевих органів державної влади та банківських установ через їх інвестування в облігації місцевих позик. За досвідом США, банки вкладають фінансові ресурси в так звані муні-

ципальні облигації, використовуючи переваги, пов'язані з тим, що ці облигації не підпадають під оподаткування. Крім цього, такі вклади дозволяють банкам встановлювати більш тісні контакти з місцевими діловими колами.

Програма розвитку регіональної банківської системи сприятиме надходженню інвестицій в регіони та Україну в цілому, а це дозволить поперше, активізувати виробничу та торговельну діяльність, розширити партнерські зв'язки з іноземними інвесторами (як підприємницькими, так і фінансовими); по-друге, отримати фінансові й матеріальні засоби для становлення, зміцнення чи реформування існуючих підприємств та із залученням новітніх технологій і технічних засобів у різні сфери ділової активності; по-третє, наповнити і зміцнити місцевий регіональний бюджет для розширення економічних і соціальних програм. Тому питання ефективності політики розвитку регіональної банківської системи постає дуже важливим завданням органів державної влади загальнодержавного і регіонального рівнів, які консолідуючи свої зусилля, повинні створити такі умови функціонування регіональних банківських систем, які б забезпечили виконання ними функцій та завдань, спрямованих на активізацію інвестиційної діяльності, що, в підсумку, забезпечить соціально-економічний розвиток регіонів та країни в цілому.

Висновки. Проведений аналіз показав, що кредитування не чинить ефективного впливу на інвестування реального сектора економіки України, що зумовлено неготовністю кредитних установ надавати значні й довгострокові кредити, нестійкістю підприємств, невизначеністю критеріїв відбору інвестиційних проектів, а відтак - високими ризиками, відсутністю ефективного механізму взаємодії державних фінансових інститутів і банків у процесі кредитування інвестиційних проектів. Тому для стимулювання кредитних інвестицій у реальний сектор економіки необхідно впровадити комплекс заходів у сфері грошово-кредитної, бюджетної та податкової політики, щодо удосконалення банківсько-кредитного законодавства тощо.

1. Герасименко В. В. Методологічні аспекти взаємозв'язку ресурсної бази банків і державної грошово-кредитної політики щодо підтримки розвитку реального сектору економіки / В. В. Герасименко // Формування ринкових відносин в Україні . - 2011. - № 11. - С. 8-17.

2. Гончаренко О. Страхування кредитних ризиків в Україні / О. Гончаренко, О. Світлична // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету] . - 2014. - № 6. - С. 37-49.

3. Горох О. В. Проблеми розвитку банківської системи в Україні та шляхи їх подолання / О. В. Горох // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Екон. науки . - 2014. - № 7. - С. 231-237.

4. Кириченко М. Інтернаціоналізація банківської діяльності: досвід країн Центрально-Східної Європи і перспективи для України / М. Кириченко // Вісник Національного банку України. - 2006. - № 8. - С. 25-28.

5. Копилук О. І. Застосування класичних та сучасних теорій і концепцій у формуванні регіональної політики розвитку банківської системи / О. І. Копилук // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка . - 2013. - Вип. 4. - С. 34-39.

6. Копилук О. І. Фінансово-економічна криза та її вплив на формування регіональної політики розвитку банківської системи України / О. І. Копилук // Економіка промисловості . - 2014. - № 2. - С. 16-22.

7. Остап С. В. Роль комерційних банків в активізації інвестиційної діяльності в Україні та регіоні / С. В. Остап, Н. В. Булеца // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка. - 2013. - Вип. 4. - С. 39-45.

8. Плукар Л. Розвиток банківської системи України: регіональні особливості / Л. Плукар // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2010. - Вип. 5. - С. 71-74.

9. Пшик Б. І. Зарубіжний досвід функціонування і діяльності банків розвитку: уроки для України / Б. І. Пшик, І. О. Федуняк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2013. - № 2. - С. 128134.

10. Сомик А. Сучасний стан та напрями стимулювання розвитку банківського інвестиційного кредитування в Україні / А. Сомик, С. Жуйков // Вісник Національного банку України. - 2010. - № 7. - С. 28-34.

11. Стецюра Л. А. Державне регулювання банківської діяльності у сфері інноваційно-інвестиційного кредитування / Л. А. Стецюра // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2013. - № 1. - С. 136-140.

12. Стойка В. С. Особливості розробки та реалізації програми розвитку регіональної банківської системи (на прикладі Закарпатської області) / В. С. Стойка // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки . - 2013. - № 2. - С. 307-314.

13. Шаперенков А. В. Основні перешкоди участі банків у розвитку інноваційного потенціалу України / А. В. Шаперенков // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. - 2013. - Вип. 10(1).

14. Шаперенков А. В. Державно-банківське партнерство в розвитку інноваційного потенціалу України / А. В. Шаперенков // Інноваційна економіка. - 2013. - № 11. - С. 14-21.

As result of the research a set of measures to overcome the existing problems of effective influence of credit on the development of investment activity in Ukraine.

Key words: investment activity, credit, the resources of the banking system, interest rates, regional banking systems.